

Derleme <https://dergipark.org.tr/tr/pub/igdirsd> 2024, Cilt:7, Sayı:1, 18-26.

Doi: 10.48133/igdirsd.1434769

Yüklenme Tarihi: 10.02.2024 **Kabul Tarihi:** 25.03.2024 **Yayın Tarihi:** 31.07.2024

Türklerde Unutulan Miras: Binicilik ve At Yetiştiriciliği Üzerine Bir Analiz

Gökhan ACAR^{1*}

¹ Uşak Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Türk spor tarihinde at biniciliğinin önemini ve gelişimini incelemektir. Türk kültüründe atçılık ve biniciliğin yeri ve önemine odaklanılarak bir analiz yapılmıştır. Bu çalışma, nitel bir yaklaşım kullanılarak Türk spor tarihinde at biniciliğinin önemini ve gelişimini incelemiştir. Veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak Türk atçılık tarihine, at yetiştirme yöntemlerine ve atlı sporlara dair önemli bilgiler içeren kaynaklar taranarak elde edilmiştir. Verilerin güvenilirliği ve doğruluğu için, kaynakların akademik ve güvenilir nitelikte olmasına özen gösterilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda; Türk at biniciliği ve atlı sporlarının tarih boyunca önemli bir rol oynadığı ve Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğu açıktır. Ancak, günümüzde atlı sporlar ve at yetiştiriciliği, geçmişte olduğu kadar geniş bir katılımcı ve hayran kitlesine sahip değildir. Özellikle, atlı sporlar alanında bahis odaklı faaliyetlerin bazı kuruluşların tekelinde olması, eski popüler günlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Geleneksel Spor Dalları Federasyonu altında atlı kızak, atlı okçuluk, atlı cirit ve rahvan biniciliği gibi geleneksel atlı spor branşlarında faaliyetlerin yeniden canlandırılması ve desteklenmesi önemlidir. Bu branşlar, Türk kültürünün önemli bir parçası olan atlı spor geleneğini yaşatmak ve genç nesillere aktarmak açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye Binicilik Federasyonu'nun faaliyetleri arasında yer alan engel atlama, at terbiyesi, atlı dayanıklılık, üç günlük yarışma, atlı jimnastik ve pony branşlarında düzenlenen yarışmalar, at sporlarının çeşitliliğini ve yaygınlığını artırmak için önemlidir. Türk atlı sporların geniş kitlelere tanıtılması ve popülerleştirilmesi için çeşitli etkinlikler ve organizasyonlar düzenlenebilir. Okullarda ve gençlik kulüplerinde at biniciliği ve atlı sporlarla ilgili programlar ve kamplar düzenlenerek gençlerin ilgisinin artırılması sağlanabilir.

Anahtar kelimeler: Türkler, Cündilik, At Yetiştiriciliği

Forgotten Heritage Among Turks: An Analysis on Horsemanship and Horse Breeding

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the importance and development of horseback riding in Turkish sports history. An analysis focusing on the place and significance of horsemanship and riding in Turkish culture has been conducted. This study examined the importance and development of horseback riding in Turkish sports history using a qualitative approach. Data were obtained by using the content analysis method to scan sources containing important information about Turkish equestrian history, horse breeding methods, and equestrian sports. Care was taken to ensure the reliability and accuracy of the data by using academic and reliable sources. As a result of the obtained data, it is evident that horseback riding and equestrian sports have played an important role in Turkish culture throughout history and are an integral part of Turkish culture. However, equestrian sports and horse breeding do not have as wide a participant and fan base as they did in the past. Especially, the dominance of betting-focused activities in equestrian sports by some organizations has led to a departure from its past popularity. It is important to revive and support activities in traditional equestrian sports branches such as equestrian sleighing, equestrian archery, equestrian javelin, and cavalry riding under the Traditional Sports Federations. These branches have great potential to perpetuate the equestrian sports tradition, which is an important part of Turkish culture, and to pass it on to younger generations. Competitions organized in disciplines such as obstacle jumping, horse training, equestrian endurance, three-day eventing, equestrian gymnastics, and pony sports among the activities of the Turkish Equestrian Federation are important to increase the diversity and prevalence of equestrian sports. Various events and organizations can be arranged to introduce and popularize Turkish equestrian sports to a wider audience. Programs and camps related to horseback riding and equestrian sports can be organized in schools and youth clubs to increase the interest of young people.

Keywords: Turks, Horsemanship, Equestrianism.

* Sorumlu Yazar: gokhnacar@gmail.com

GİRİŞ

Eski Türkler arasında hiç şüphesiz ki en önemli spor at biniciliğidir. Türklerin tarih boyunca atlar ve binicilikle özdeşleşmiş bir ilişkisi olmuştur. Orta Asya'daki göçebe yaşam tarzı, savaşlar ve fetihler, Türklerin günlük yaşamının vazgeçilmez bir parçası olarak ata binmeyi işaret etmiştir. Geçmişte Türk süvarilerinin kondisyonlarını korumak için oynadıkları atlı bir oyun olan "kökbörü", geleneksel bir Türk sporudur. Günümüzde Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Moğolistan, Tacikistan ve Afganistan gibi ülkelerde yaygın olarak oynanırken, bu spor Türkistan'da "gökbörü", "kökpari", "oğlak/ulak", Afganistan'da "oğlak, buzkaşı" ve Kazakistan'da "kökbar" gibi farklı isimlerle bilinir. Anadolu'da ise bu sporun adlandırılması genellikle "öndül kapmaca" ve "pösteği" olarak bilinir (<https://www.zdergisi.istanbul/makale/cundilik-ve-kokboru-207>).

Cündilik

Cündilik, Osmanlı'ya 1359 yılında Memlük elçisi tarafından getirilen bir cündilik kitabının Osmanlıcaya çevrilmesiyle girmiştir. Bu terim, Osmanlı askeri sisteminde özel bir sınıfa ait olmayıp genel anlamda yetenekli binicileri tanımlamak için kullanılmıştır (Murathan vd., 2019). Usta binicilere "cündi" denirdi. Cündiler, at üzerinde çeşitli gösteriler yapmak için ayağa kalkıp ok atma, atın sırtındayken eyeri çıkarıp gösteri yapma, tek ayak üzerinde durma gibi çeşitli becerilere sahiptiler. I. Mehmet (Çelebi), cündilik becerilerini geliştirmek amacıyla Amasya ve Merzifon'dan usta binicilerle iki cündi bölüğü kurarak, spor takımlarını ilk kez oluşturmuştur (Dizdar, 2016). Merzifon, büyük lahanalarıyla ünlü olduğu için Merzifon'dan gelenlere "Lahanacılar" denmiştir; Amasya ise bamyasıyla ünlü olduğu için sporcularına "Bamyacılar" denmiştir. Lahanacılar ve Bamyacılar adlı takımlar, sık sık sultanın huzurunda atla çeşitli gösteriler ve cirit karşılaşmaları yapmışlardır (<https://www.nkfu.com/turklerde-at-biniciligi-cundilik-tarihcesi-onemi-ve-ozellikleri/>).

Osmanlı İmparatorluğu'nda cündiler, enderun, sadrazam ve Mısır cündileri olarak üç gruba ayrılmışlardır (Bozbiyık, 2017). O dönemde sporun birçok türünde atlar kullanıldığından, bir cündinin iyi bir binici olmanın ötesinde, her zaman daha fazla çalışma gerektirdiği bilinirdi. Dolayısıyla iyi bir cündi olduktan sonra bile eğitimler devam etmiştir (<https://www.zdergisi.istanbul/makale/cundilik-ve-kokboru-207>).

Cündilerin lideri olan cündibaşı, alaydaki cündileri eğitmek ve padişahın cirit veya cündilik oyununu yönetmekle görevliydi. Bu amaçla, "baba taşı" adı verilen bir taş üzerinde oturup dizgin kullanmayı öğrenirlerdi. Bu beceriyi kazandıktan sonra gerçek bir at üzerinde hızlı ve çevik bir şekilde binmeyi, atı yönlendirmeyi, yavaş ve hızlı koşturmayı öğrenirlerdi (Başbuğ, 2012). Daha sonra at üstünde ok atma, sırtın tepesine bağlı bir kabı okla vurma, ucu sivri bir çubuğu kuma saplama gibi becerileri öğrenmeye başladılar. Bu becerileri başarıyla kazandıktan sonra, cündi önce "kâmil" ve ardından "keskin" cündi olarak kabul edilirdi. Keskin cündi olduktan sonra eğitim sona ermezdi. Uçan kuşu vurma, demir tel üzerine sarılmış (70-80 kat) ıslatılmış kar keçesini kılıçla kesmek, at sırtında labutu yere vurarak yüksek ağaçların tepesine çekilmiş bir ipi aşmak, cirit ve mızrak oyunları ile at üzerinde çeşitli hareketler yapma gibi daha fazla beceriyi öğrenirlerdi (Sertoğlu, 1947). Osmanlı Devleti'nde cündilikte başarılı olmuş ve ün kazanmış birçok cündi görev yapmıştır. Sultan Mahmud, gelişen savaş teknikleri karşısında cündilik eğitiminin artık yararlı olmayacağını düşünerek cündilik sistemini kaldırıp Avrupa'daki süvari birlikleri gibi süvari bölükleri kurmuştur (<https://www.tarihbilimi.net/osmanli-doneminde-cundilik/>).

Apranti

Apranti, jokey adaylarını ifade eden ve "jokey yamağı" anlamına gelen bir terimdir (<https://sozluk.gov.tr/?/apranti>). Apranti olmak isteyen adaylar, belirli şartları karşılamak zorundadır. Bu şartlar arasında, başvuru yapanların ilk olarak 13-17 yaş aralığında olmaları, ortaokul mezunu olmaları, 30-45 kilogram arasında ağırlığa ve 130-165 santimetre boy uzunluğuna sahip olmaları gerekmektedir. Apranti eğitimlerine kabul edilen adaylar, düzenli olarak vücut yağ oranları ölçülür ve kilo ile boy standartlarını aşmamaları önemlidir (Yıldırım vd., 2023). Eğitimler sürecinde kilo ve boy standartlarını aşan aprantiler, kariyerlerine jokey olarak değil, antrenör olarak devam edebilirler. İki yıllık yatılı eğitim sürecini başarıyla tamamlayan kursiyerler, apranti lisansı almaya hak kazanır ve 150 yarış kazandıktan sonra jokey olabilirler (<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turkiyenin-jokeyleri-bu-okulda-yetisiyor>).

Ülkemizde Biniciliğin Tarihçesi

Osmanlı İmparatorluğunun dağılma sürecinden sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma ile birlikte Türkiye Binicilik Federasyonu, 1923 yılında kurulmuştur. Federasyon kendini tarihçe bölümünde şu şekilde tanımlamaktadır; "1911 yılında Türkiye'de ilk binicilik okulu, "Binicilik ve Tatbikat Okulu" adıyla kuruldu. 1913 yılında Mahmut Şevket Paşa, Sipahi Ocağı'nı kurarak orduyu güçlendirdi ve binicilik Türk askerinin önemli bir yeteneği haline geldi. 1923'te Türkiye Binicilik Federasyonu kuruldu ve 1932'de Türkiye, uluslararası binicilik federasyonu FEI'ye üye oldu. 1933 yılında İstanbul Taksim Stadı'nda Türkiye'deki ilk milli binicilik karşılaşması düzenlendi ve 1935 yılında Achen Konkurrenhipikleri'nde Üst.Tğm Saim Polatkan Kısmet ile ilk altın madalyayı kazandı. 1936'da Türk biniciliği ilk kez Olimpiyatlara katıldı, Berlin Olimpiyatları'nda Yüzbaşı Cevat Kula, Çapkın ile ferdi 6. olarak büyük bir başarı elde etti. Aynı yıl, Türk ekibi Musollini Uluslar Altın Kupası'nda birinci oldu. 1948'de Rotherdam Uluslar Kupası'nda bireysel Grand Prix ödülleri kazanıldı ve Türk biniciliği Londra Olimpiyat Oyunları'na katıldı. 1954'te Marsilya Uluslararası Yarışmaları'nda Yzb. Kemal Özçelik Domino ile yüksek atlama bireysel ödülünü kazandı ve 1956'da Aachen 4. Engel Atlama Dünya Şampiyonası Yarışması'nda Yzb. Kemal Özçelik Haydi ile dünya üçüncüsü oldu. 1956'da Nuri Oğlakçı tarafından İstanbul Atlı Spor Kulübü kuruldu ve Türk biniciliği Stockholm Olimpiyat Oyunları'na katıldı. 1958'de Binicilik Federasyonu Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne bağlandı ve yönetimine ilk sivil başkan, Nejat Eczacıbaşı, olarak seçildi. 1959'da Nejat Eczacıbaşı Federasyon Başkanlığı'nda uluslararası yarışma Mithatpaşa Stadı'nda düzenlendi. 1960 yılında Rotterdam Milletler Kupası'nda Türk binicileri birinci oldu ve Roma Olimpiyatları'nda Cevdet Sümer 15. sırada yer aldı. 1964-1988 yılları arasında Türk atları uluslararası sahada yasak nedeniyle uluslararası sahada yarışmadı. 1968'de İstanbul'da düzenlenen Balkan Şampiyonası'nda Türk binicileri Balkan Şampiyonu oldu ve 1978'de süvari yarışma Grubu lağv edildi. 1984'te Binicilik Federasyonu Kara Kuvvetleri'ne bağlandı ve 1992'de Türk binicileri uzun bir aradan sonra uluslararası alanda altın madalya kazandı. 1994'te Türkiye, Avrupa Grubu'na alındı ve 1999'da Atların Avrupa'ya girişleri yasaklandı. 2002'de Atların Avrupa'ya girişlerine izin verildi ve 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2002, 2003 ve 2004 yıllarında düzenlenen Balkan Şampiyonaları'nda Türk binicileri çeşitli kategorilerde madalyalar kazandı. 2005 yılında Türk milli takımı Balkan Atlama Şampiyonası'nda Balkan Şampiyonluğunu kazandı ve 2006'da Balkan Şampiyonası'nda birçok başarı elde edildi. 2006'da Türkiye, Avrupa Yıldızlar şampiyonasında takım olarak beşinci oldu ve gençler dalında teşvik yarışmalarında birincilikler elde edildi. 2006'da Atatürk Kupası Türkiye Binicilik Federasyonu tarafından ilk kez düzenlenerek büyük bir başarıya imza atıldı. 2007'de Engel Atlama Avrupa Yıldızlar Şampiyonası'nda Türkiye, takım halinde 7. oldu ve Uluslar arası İstanbul Horse Show yarışmalarında Türk milli takımı 3. sırada yer aldı. 2008'de Türkiye'de At Terbiyesi Balkan Şampiyonası yapıldı ve Türk binicileri birçok madalya kazandı" (<https://www.binicilik.org.tr/Detay/6/Tarihce>).

Ülkemizde At Yetiştirme

Tarihin eski devirlerinden beri Anadolu'da hafif süvari atlarının en güzel örnekleri yetiştirilmektedir. Osmanlı döneminde bu yetiştirme pratiği oldukça gelişmiş ve Anadolu'nun yerel at ırkları ile Arap atlarının melezlenerek son derece yetenekli atlar üretilmiştir. Bu atların bazıları, kıta Avrupası ve İngiltere'ye gönderilerek günümüz safkan İngiliz ve diğer Avrupa at ırklarının temelini oluşturmuşlardır (Temizkan ve Çatalkılıç, 2019). Osmanlı döneminde, "Çiftlikat-ı Hümayun" adı verilen üç büyük çiftlikte ordu için at yetiştirilirken, Cumhuriyet döneminde atçılığı yaygınlaştırmak ve geliştirmek amacıyla "867 Sayılı Kanun" ile "Haralar Teşkilatı" kuruldu. Bu organizasyon altında yedi farklı harada at yetiştirme ve ıslah çalışmaları yürütüldü. Bu haralar şunlardır: "Altındere, Çifteler (Anadolu), Çukurova, Karacabey, Karaköy, Konya, Sultansuyu". Bu haralarda, en son yetiştirme teknikleri uygulanarak günümüzde Türk Safkan Arap atı olarak bilinen bir ırk geliştirildi. Ayrıca, Karacabey Tarım İşletmesi'nde Safkan Arap atı dışında Macaristan'dan Nonius atları getirilerek saf ve yarı kan at yetiştiriciliği yapıldı. Spor amaçlı at yetiştirme çalışmaları 1924 yılında başladı ve 1941 yılında Nonius, Arap ve Karacabey atlarının melezlenmesi ile binicilik sporuna uygun bir kombinasyon arayışı başladı. Bu çalışmalar 1962 yılında Karacabey Atı ve Karacabey Nonius atları ile hız kazandı, ancak ne yazık ki 1970 yılında bu faaliyetler durduruldu (https://www.binicilik.org.tr/Content/Pdf/TURK_SPOR_ATI_YETISTIRICILIGI_PROJESI_5102020.pdf).

At Irkları

Aslında, dünya üzerinde toplam 2 ana kategori ve bu kategorilere göre alt kategoriden oluşmaktadır. Bunlar 'Türk Kökenli At Türleri' ve 'İngiliz At Türleri' ([https://tr.wikipedia.org/wiki/ Kategori:At_%C4%B1rklar_%C4%B1](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:At_%C4%B1rklar_%C4%B1)).

Ayrıca farklı at ırklarını mizaçları, yapıları, hareketleri ve en uygun performans gösterdikleri görevlere dayanarak atlar 4 bölümde kategorize edilir. İlikkanlı atlar (Amerikan Benekli Atları), pony "cidago kemiğinden ölçüldüğünde 1.48 cm'nin altında kalan küçük boylu atlar", sıcakkanlı atlar (Ahal Teke Atları) ve soğukkanlı atlar olarak ta kategorize edilmektedir (Mattfeld, 2011). Alfabetik sıraya göre ta ırklarından bahsedecek olursak;

Ahal Teke Atı: Ahal Teke, varlığı en eski at ırklarından biri olarak kabul edilmektedir ve Orta Asya'da özellikle Türkmenistan'da yaygın olarak bulunur. Ayrıca, bu atların "Gır at" olarak da adlandırıldığını belirtmek gerekir ve bu isim, Türk destanlarından Manas ve Dede Korkut gibi eserlerde geçer ve Teke Türkmenlerinin yaşadığı Türkmenistan'ın Ahal vilayetinden gelir. Türkmen atları dayanıklılıklarıyla ünlüdür (Lloyd vd., 2008).

Amerikan Quarter Atı: Kısa mesafelerde yarışlarda üstün olan bir Amerikan at ırkıdır. Quarter atının kökenleri 1600'lere kadar uzanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde en popüler at türlerinden biridir (Jordana vd., 1995).

Appaloosa Atı: Appaloosa, renkli benekli kürk deseni ile tanınan bir Amerikan at ırkıdır. Bu ırk içinde, tarihsel olarak birden fazla at türünün etkisiyle farklı vücut tipleri bulunmaktadır. Appaloosa'nın kürk deseni, at kürkü renk genetiği üzerinde çalışanlar için özellikle ilgi çekicidir, çünkü bu desen ve bazı diğer fiziksel özellikler, leopar kompleksi mutasyonu ile ilişkilendirilmiştir (Effa vd., 2021).

Arap Atı: Büyük İskender'in ünlü atı Bucephalus da Arap atları arasındadır. Arap atlarının genetik potansiyeli, Endülüs atı, Kıрма, American Quarter, Morgan, Amerikan bineği, Appaloosa, Oldenburg ve Trakehner gibi birçok sıcakkanlı at ırkına da genetik katkı sağlamıştır. Biçimli baş yapıları ve yüksek kuyrukları sayesinde diğer at ırklarından kolayca ayırt edilebilirler (Cardinali vd., 2016).

Belçika Atı: Özellikle Felemenklerle özdeşleşen ve Orta Çağ atlarının soyundan gelen ağır yük taşıma yeteneklerine sahip bir at cinsidir. Bu atın kökeni oldukça eskiye dayansa da, genel olarak 1880'lerden sonra geliştirilip yetiştiriciliği yapılmıştır. 1866 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne götürülen Belçika atları, Percheron cinsine kıyasla Fransızlar tarafından tanıtılmış olsalar da genel olarak yaygınlaşmamışlardır. Belçika atları, uyumlu ve dayanıklı bir yapıya sahiptirler. Kas dokuları son derece güçlüdür ve gövde ağırlığına kıyasla kısa bacaklara sahiptirler. Ortalama olarak 160 ile 170 santimetre arasında bir yüksekliğe ve 820 ile 1.000 kilogram arasında bir ağırlığa sahiptirler. Felemenk atının atası olarak kabul edilen bu at cinsi, doru renkli olup, kulağında demir işareti taşıyabilir (Bettley vd., 2012).

Canik Atı: Canik Atı, Türk kökenli bir at türüdür ve Bafra ile Çarşamba bölgelerinde yetiştirilir. Osmanlı süvarilerinin tercihi olan Canik atları, çeviklikleri, uzun mesafe dayanıklılıkları ve düzgün yürüyüşleri ile tanınır. Günümüzde koruma altına alınmış bir at ırkıdır ve özellikle Terme civarında sürüler halinde doğada serbestçe yetiştirilmektedirler (Guest ve Mattfeld, 2019).

Dağ Midillisi: İskoçya'ya özgü bir midilli türü olan Highland midillisi, Britanya Adaları'ndaki en büyük midilli türlerinden biridir ve soy ağacı 1880'li yıllara kadar izlenebilir. Eskiden İskoç anarası ve adalarında yük taşıma amacıyla kullanılsa da günümüzde at arabalarına çekme, trekking ve binicilik için tercih edilmektedir. Sağlam ve zorlu koşullara dayanıklı bir ırk olup nal takmaya ihtiyaç duymazlar ve bakımları da oldukça ekonomiktir (Allen, 2005).

Endülüs Atı: Onbeşinci y.y.dan beri tek bir cins olarak kabul edilmekte olup yüzyıllar boyunca neredeyse değişmeyen özelliklere sahiptir. Tarihi boyunca savaş atı olarak bilinir ve soylular tarafından değerli bir ödül olarak görülmüştür. İspanyol hükümeti tarafından diplomatik ilişkilerde kullanılmış ve Avrupa'daki krallar tarafından tercih edilmiştir (Luís vd., 2006).

Fergana Atı: Fergana Atı, Orta Asya'nın Fergana Vadisi'nde yetiştirilen ve özellikle Orta Asya'da tarih boyunca önemli bir rol oynamış bir at türüdür. Bu atlar, dayanıklılıkları, hızları ve sağlıkları ile bilinirler. Fergana Atı'nın kökeni eski zamanlara dayanmaktadır ve Orta Asya'daki çeşitli uygarlıklar tarafından değerli bir şekilde kullanılmıştır. Fergana Atı'nın tarihi, M.Ö. 3. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Özellikle Timur İmparatorluğu döneminde ve sonrasında Orta Asya'da savaş, ticaret ve tarım için kullanılmıştır. Timur'un orduları bu atları savaşlarda ve fetihlerinde kullanmıştır. Ancak günümüzde Fergana Atı'nın saf soyu olan popülasyonu oldukça azalmıştır ve nesli tehlike altında bir tür olarak kabul edilmektedir. Modern tarım ve ulaşım araçlarının kullanılması, bu atların sayısının azalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, bazı çabalar Fergana Atı'nın korunması ve soyunun sürdürülmesi amacıyla yapılmaktadır. Sonuç olarak, Fergana Atı tarihsel olarak Orta Asya'da önemli bir rol oynamış ancak günümüzde nesli tehlike altında olan bir at türüdür. Bazı koruma çabaları mevcut olsa da, saf soyunun sayısı oldukça azalmıştır (Cardinali vd., 2016).

Frizyen Atı: Genellikle siyah kürk rengiyle tanınır. Ancak, bu ırkı ayırt eden tek özellik renk değildir. Nadiren kestane veya doru renkli örnekler de bulunmaktadır ve 1930'larda bu tür örnekler kayıtlara geçmiştir. Frizyen atlarında bazen çeşitli beyaz lekeler de görülebilir. Safkan olarak kabul edilmeleri için alın bölgesinde küçük bir beyaz yıldız taşıyabilirler. Frizyen adı, binlerce yıllık at nüfusunun izlerinin bulunduğu Hollanda'nın kuzeyindeki Friesland eyaletinden gelmektedir (Zechner vd., 2002).

Hackney Atı: İngiltere'de yetiştirilen ünlü bir at ırkı olan Hackney atı, son yıllarda fayton sürmek için ideal olan atların üretilmesine odaklanmıştır. Bu atlar, koşum etkinliklerinde popüler olan zarif taşıma atlarıdır. Hackney'ler, yüksek dayanıklılığa sahiptir ve uzun süre yüksek hızda gidebilirler (Luis vd., 2006).

Heck Atı: Tarpan olarak da bilinen, soyu tükenmiş yaban atı türüne benzeyen Heck Atı, Almanya'da "Tierpark Hellabrunn (Münih Hayvanat Bahçesi)"nda, zoolog Heinz Heck ve Lutz Heck kardeşlerinin çabalarıyla üretilmiştir. (Cardinali vd., 2016).

Kabardey Atı Çerkes kabileleri tarafından 16. yüzyıldan beri yetiştirilen Kabardey Atı, uzun yıllar süren seçici üreme sonucunda zorlu koşullarda hayatta kalmaya uygun hale gelmiştir. Bu ırk, bozkır atları ile Karabağ, Arap ve Türkmen atlarının melezlenmesiyle ortaya çıkmıştır (Effa vd., 2021).

Karabağ Atı Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde yetiştirilen bir binek atı türü olan Karabağ Atı, Karabağ Hanlığı döneminde (1747-1822) profesyonel olarak ehlileştirilmiştir (Allen, 2005).

Kazak Atı Kazakistan ve çevre ülkelerde yaşayan Kazak halkının at cinsi olan Kazak Atı, binicilik için kullanılan sağlam ve dayanıklı bir at türüdür. Moğol atının daha zarif bir versiyonuna benzer. Geleneksel hatları, çapraz üreme geleneği nedeniyle biraz değişmiş olabilir, ancak bu cins hala göçebe Kazak kabileleri tarafından yetiştirilmektedir (Zechner vd., 2002).

Klidential Atı: İskoçya'ya özgü bir koşum atı türüdür ve ismini doğduğu yer olan Lanarkshire vilayetindeki Clydesdale bölgesinden ya da River Clyde vadisinden alır. Bu türün kökeni 18. yüzyıla kadar uzanır. O dönemde İskoçya'ya ithal edilen Flaman atları, yerel kısraklarla çiftleştirilerek geliştirilmiş ve 19. yüzyılda Shire atları ile melezlenmiştir (Effa vd., 2021).

Kustanai Atı: Kustanaiskaya veya Kustanair, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti döneminde geliştirilen bir at cinsidir. İlk olarak 1887 yılında devlet hara çiftliklerinde yetiştirilen Kustanair cinsi, resmi olarak ilk kez 1951 yılında tanınmıştır. Kustanair'in iki alt türü bulunmaktadır. Binek at olarak yetiştirilen Kustanairler farklı bir beslenme düzenine ve ahırda barındırılmaya uygunken, bozkırlarda sürü olarak tutulan atlar genellikle daha dayanıklıdır ve hafif tarım işlerinde kullanılmak üzere daha uygundur (Lloyd vd., 2008).

Lipizzan Atı: Lipizzan veya Lipizzaner, on altıncı yüzyılda Habsburg İmparatorluğu'nda geliştirilen bir Avrupa binek atı ırkıdır. Barok at tipinde, güçlü, geç olgunlaşan ve uzun ömürlü bir at ırkı olarak bilinir. Genellikle gri renkte görünürler. Irkın adı, şu anda Slovenya'da bulunan en eski hara çiftliklerinden birine ev sahipliği yapan Lipica (İtalyanca: Lipizza) köyünden gelmektedir ve bu çiftlik hala faaldir (Allen, 2005).

Megrel Atı: Antik çağlardan beri Gürcistan'ın Karadeniz kıyılarında yetiştirilen küçük bir at ırkıdır. İsmi

bölgenin yerli halkı olan Megrellerden almıştır ve omuzdan yere uzunluğu ortalama 129 santimetredir. Genellikle kestane renginde olsa da, nadiren ahududu renginde de olabilir. Doğal iklim koşullarına uyum sağlayabilme özelliği nedeniyle tarımsal işlerde kullanılmaktadır (Cardinali vd., 2016).

Midilli Atı: Belirli özelliklere sahip küçük bir at ırkıdır. Midillilerin pek çok farklı türü bulunmaktadır. Genellikle daha kalın yelelere, orantılı kısa bacaklara, geniş karınlara, ağır kemiklere, daha kalın boyunlara ve daha kısa başlara sahip oldukları için atlarla karşılaştırdıklarında ayırt edilirler (Lloyd vd., 2008).

Misaki Atı: Son derece tehlikede olan küçük bir at türüdür. Japonya'nın yerli at ırklarından biri olan bu tür, Miyazaki Prefektörlüğü'nün güney ucundaki Kushima belediyesinin sınırları içinde bulunan Toi Burnu'nda (Toimisaki olarak da bilinir) belirli bir Ulusal Anıt alanında doğal bir ortamda vahşi olarak yaşamaktadır (Allen, 2005).

Moğol Atı: Moğol Yaylası'na özgü bir at ırkıdır. Küçük boyutlarına rağmen midilli değildir. Geleneksel Moğol yaşam tarzını benimsemiş göçebe topluluklar tarafından yaygın olarak kullanılır ve günümüzde ülkenin insan nüfusunu aşan bir sayıda, 3 milyondan fazla nüfusa sahiptir. Moğol düzlüklerinde özgürce dolaşan ve otlayan bu hayvanlar, yazın 30°C sıcaklıkta ve kışın -40°C soğukta hayatta kalabilirler (Lloyd vd., 2008).

Morgan Atı: Amerika Birleşik Devletleri'nde yetiştirilen en eski at ırklarından biridir. Adını en ünlü sahibi olan Justin Morgan'dan almıştır. Amerikan İç Savaşı sırasında her iki tarafta da bu atlar kullanılmıştır. Morganlar, diğer büyük Amerikan at ırkları olan Amerikan Quarter atı, Tennessee atı ve Standardbred gibi ırkları etkilemiştir (Cardinali vd., 2016).

New Forest Midillisi: Hampshire yöresine özgü bir yerli midilli türü olan New Forest Midilli'si, adını New Forest Millî Parkı'ndan almıştır ve dayanıklılığı, güçlülüğü ve sağlam adımlarıyla tanınır. Boyu 122 ile 148 santimetre arasında değişmektedir (Effa vd., 2021).

Nisaia Atı: Nisaia Atı, soyu tükenmiş bir at cinsi olup adını İran'ın Zagros Dağları'nın güney eteklerinde bulunan Nisaia şehrinden almıştır (Lloyd vd., 2008).

Nonius Atı: Nonius, Anglo-Norman Vakfı'nın adını taşıyan bir Macar atıdır. Genellikle koyu renkli, kaslı ve ağır kemikli bir ırktır ve diğer yük beygiri ile sürüş atı cinslerine benzerlik gösterir. Bu cins, Macaristan'daki Mezögygyes'teki Imperial Stud'da dikkatli bir şekilde inbred yoluyla geliştirilmiştir (Allen, 2005).

Standardbred Atı: Türün üyelerinin tırıs ya da tempoda yarıştığı koşum takımı yarışlarında gösterdiği yetenekle tanınan bir Amerikan atı ırkıdır. İyi yapıya sahip ve iyi huylu atlar olarak bilinirler (Cardinali vd., 2016).

Thoroughbred Atı: Safkan, özellikle at yarışlarında yer aldığı bilinen bir at ırkıdır. "Thoroughbred" kelimesi bazen herhangi bir safkan at cinsine atıfta bulunmak için kullanılsa da, teknik olarak sadece Thoroughbred cinsine işaret eder. Thoroughbred cinsi atlar, çeviklikleri, hızları ve ruhlarıyla tanınan "sıcakkanlı" atlar olarak kabul edilir (Lloyd vd., 2008).

Türkmen Atı: Türkmen çöllerinde var olmuş ve günümüzde nesli tükenmiş bir safkan oryantal at ırkıdır. En yakın modern torununun Ahal Teke olduğu düşünülmektedir. Thoroughbred adlı at cinsi de dahil olmak üzere birçok modern at ırkını etkilemiştir. Ahal Teke, Yomut, Gökkan ve Nokhorli atları bu atın günümüz soyunu oluşturur (Zechner vd., 2002).

Uzunyayla Atı: 1864 yılında Çerkes Sürgünü sırasında Çerkesya'dan Anadolu'ya Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesindeki Uzunyayla'ya gelen Kabardey Çerkeslerinin yanlarında getirdikleri Kabardey ırkı atlar ile yük atı olarak bilinen Macar ırkı (Nonius atı) atların çiftleştirilmesiyle ortaya çıkan bir at ırkıdır. Uzunyayla at ırkı, sürati, çevikliği, hiç durmaksızın çok uzun mesafe yol katedebilme yeteneği, çok zeki ve hisli olmasıyla ünlüdür (Temizkan ve Çatalıklıç, 2019).

Yakut Atı: Sibirya'daki Saha Cumhuriyeti bölgesinden köken alan yerli bir at ırkıdır. Kuzey Yarıküre'nin

en soğuk bölgelerinden birinde yaşayan bu atlar, bölgedeki aşırı soğuk iklimine uyum sağlamıştır. Derin kar örtüsü altında yiyecek bulma ve otlatma yetenekleri gelişmiştir ve -70°C'ye kadar düşen sıcaklıklarda barınak olmadan hayatta kalabilirler (Allen, 2005).

Yılkı Atı: Tabiatı serbestçe dolaşan ve evcilleştirilmemiş yabani atlara verilen isimdir. Eski metinlerde sıkça geçen "yılkı" kelimesi, bazı araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Eski Uygur Türkçesinde, Divân-ı Lüğati't-Türk'te kısmen farklı anlamlarda kullanıldığı görülsede, Orhun Abideleri ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde günümüzdeki gibi "at" veya "at sürüsü" anlamında kullanılmaktadır. Eski dönemlerde hayvan ihtiyacı olan ancak kışları hayvanları besleyecek maddi güce sahip olmayan kişiler, bu atları kendi kendilerine yiyecek bulmaları için doğaya salınan atlardır (Effa vd., 2021; Petlachová, 2012).

Yomut Atı: Hafif bir at ırkıdır. İsmi kökeni, onu yetiştiren Türkmen kabilesi olan Yomutlardan gelmektedir. Yomut atı Türkmenistan'da, özellikle Daşoğuz'un vilayetlerinde; Özbekistan'da; Karakalpakstan'da, özellikle Harezmi bölgesinde; Irak, İran ve Türkiye'de yetiştirilir (Lloyd vd., 2008).

Ülkemizde Atlı Sporlar

Tarihin eski devirlerinden beri Anadolu'da hafif süvari atlarının en güzel örnekleri yetiştirilmektedir. Osmanlı döneminde bu yetiştirme pratiği oldukça gelişmiş ve Anadolu'nun yerel at ırkları ile Arap atlarının melezlenerek son derece yetenekli atlar üretilmiştir (İzmirli, 2016). Ülkemizde tekrar atlı sporların popüler hale getirilmesi amacıyla "*Türkiye Geleneksel Atlı Spor Dalları Federasyonu*" 2022 yılında kurulmuştur. Ayrıca Geleneksel Spor Dalları federasyonu altında atlı kızak, atlı okçuluk, atlı cirit ve rahvan biniciliği branşlarında faaliyetler devam etmektedir. Bu branşlar uzun yıllar popülerliğini yitirmiş olduğundan maalesef ülkemizde atlı sporlar denince Türkiye Jokey Kulübü tarafından bahis odaklı at yarışları düzenlenmektedir. Bunlara ek olarak Türkiye Binicilik Federasyonunun faaliyetleri arasında; engel atlama, at terbiyesi, atlı dayanıklılık, üç günlük yarışma, atlı jimnastik ve pony branşlarında yarışmalar düzenlenmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma, belirli bir fenomenin derinlemesine anlaşılması ve açıklanması amacıyla kullanılan bir araştırma yaklaşımıdır. Çalışmada, analiz yöntemi olarak içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, toplanan verilerin kategorilere ayrılması, kodlanması ve sistematik bir şekilde analiz edilmesi sürecini ifade etmektedir. Çalışmada kullanılan kaynaklar arasında akademik makaleler, kitaplar, internet siteleri ve diğer yayınlar yer almaktadır. Veri toplama sürecinde, Türk atçılık tarihine, at yetiştirme yöntemlerine ve atlı sporlara dair önemli bilgiler içeren kaynaklar taranmıştır. Bu kaynaklardan elde edilen veriler, çalışmanın temelini oluşturmuştur. Verilerin güvenilirliği ve doğruluğu için, kaynakların akademik ve güvenilir nitelikte olmasına özen gösterilmiştir. Bu analiz, Türk spor tarihindeki belirgin dönemleri, at biniciliği kültürünün evrimini ve sporun toplumsal etkilerini açıklamak için kullanılmıştır.

SONUÇ

Çalışma kapsamında, Türk spor tarihinde at biniciliğinin önemi ve gelişimi incelenmiştir. Elde edilen veriler sonucunda; Türklerin tarih boyunca atlar ve binicilikle özdeşleşmiş bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Geleneksel Türk sporları arasında yer alan kökbörü ve cündilik gibi faaliyetler, at biniciliğinin Türk kültüründe önemli bir yer işgal ettiğini ortaya koymaktadır.

Türk at biniciliği ve atlı sporlarının tarih boyunca önemli bir rol oynadığı ve Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğu açıktır. Ancak, günümüzde atlı sporlar ve at yetiştiriciliği, geçmişte olduğu kadar geniş bir katılımcı ve hayran kitlesine sahip değildir. Özellikle, atlı sporlar alanında bahis odaklı faaliyetlerin Türkiye Jokey Kulübü gibi kuruluşların tekelinde olması, eski popüler günlerinden uzaklaşılmasına neden olmuştur.

Atlı sporların geniş kitlelere tanıtılması ve popülerleştirilmesi için çeşitli etkinlikler ve organizasyonlar düzenlenebilir. Okullarda ve gençlik kulüplerinde at biniciliği ve atlı sporlarla ilgili programlar ve kamplar

düzenlenerek gençlerin ilgisinin artırılması sağlanabilir. Ayrıca, atlı sporların televizyon ve dijital platformlarda daha fazla yer alması ve tanıtılması da önemlidir. Bu sayede, atlı sporlar daha geniş bir izleyici kitlesine ulaşabilir ve popülerliği artırılabilir. Ayrıca, at biniciliği ve at yetiştiriciliği üzerine eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlenerek, bu alanda kariyer yapmak isteyen gençlerin sayısının artması teşvik edilebilir.

Türkiye'de at yetiştiriciliği ve hara konusu, zengin bir geçmişe ve çeşitliliğe sahiptir. Türk at yetiştiriciliği, tarihin derinliklerinden günümüze kadar uzanan köklü bir geleneğe sahiptir ve Türk kökenli at türleri, bu geleneğin önemli bir parçasını oluşturur. Ancak, ülkemizde Türk at ırklarının korunması ve geliştirilmesi için daha fazla çaba sarf edilmelidir. Geleneksel Türk atçılığına dayanan yetiştirme yöntemleri ve ıslah programları desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Bu türlerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi için uygun ortamların sağlanması önemlidir. Bu, hem Türk at yetiştiriciliğinin çeşitliliğini artırabilir hem de ülke ekonomisine katkı sağlayabilir. Bununla birlikte, at yetiştiriciliği sektöründe kaliteli yetiştirme ve bakımın önemi de vurgulanmalıdır. İyi eğitim almış ve deneyimli personel tarafından yürütülen at yetiştirme ve bakımı, atların sağlığı ve performansını açısından kritik öneme sahiptir. Son olarak, at yetiştiriciliği ve hara konusunda yapılan araştırmaların ve çalışmaların desteklenmesi gerekmektedir. Bu, sektördeki yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesine ve at yetiştiriciliği alanında uluslararası standartlara ulaşılmasına yardımcı olabilir.

Türkiye'de binicilik tarihine bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte at biniciliğinin önemini devam ettiği görülmektedir. Türkiye Binicilik Federasyonu'nun kurulması ve uluslararası arenada Türk binicilerinin başarıları, at biniciliğinin ülkemizdeki yerini güçlü bir şekilde kanıtlamaktadır.

Ayrıca, Geleneksel Spor Dalları Federasyonu altında atlı kızak, atlı okçuluk, atlı cirit ve rahvan biniciliği gibi geleneksel atlı spor branşlarında faaliyetlerin yeniden canlandırılması ve desteklenmesi önemlidir. Bu branşlar, Türk kültürünün önemli bir parçası olan atlı spor geleneğini yaşatmak ve genç nesillere aktarmak açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye'de atlı sporlar denildiğinde sadece bahis odaklı at yarışlarının değil, bu geleneksel atlı spor branşlarının da akla gelmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Bununla birlikte, Türkiye Binicilik Federasyonu'nun faaliyetleri arasında yer alan engel atlama, at terbiyesi, atlı dayanıklılık, üç günlük yarışma, atlı jimnastik ve pony branşlarında düzenlenen yarışmalar, at sporlarının çeşitliliğini ve yaygınlığını artırmak için önemlidir. Bu yarışmalar, at yetiştiriciliği ve binicilik alanında yetenekli gençlerin keşfedilmesine ve geliştirilmesine olanak tanırken, at sporlarının popülerliğini artırarak atçılık sektörünün daha da güçlenmesine katkı sağlayabilir. Bu durumu iyileştirmek ve Türk atlı sporlarını yeniden canlandırmak için bir dizi öneri sunulabilir. İlk olarak, atlı sporların geniş kitlelere tanıtılması ve popülerleştirilmesi için çeşitli etkinlikler ve organizasyonlar düzenlenebilir. Okullarda ve gençlik kulüplerinde at biniciliği ve atlı sporlarla ilgili programlar ve kamplar düzenlenerek gençlerin ilgisinin artırılması sağlanabilir.

Bu nedenle, Türkiye'de at sporlarının çeşitliliğinin ve yaygınlığının artırılması için daha fazla çaba sarf edilmelidir. Geleneksel atlı spor branşlarına ve Türkiye Binicilik Federasyonu'nun faaliyetlerine yönelik destek ve teşvikler artırılmalı, gençlerin bu sporlara ilgisini çekmek için çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir. Böylece, Türkiye'nin zengin at sporları geleneği, gelecek nesillere aktararak yaşatılabilir ve atçılık sektörü daha da geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Allen, W. R. (2005). The development and application of the modern reproductive technologies to horse breeding. *Reproduction in domestic animals*, 40(4), 310-329.
- Başbuğ, T. (2012). Çağdaş Türk Resim Sanatında At Tasvirleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 1(05), 282-306.
- Bettley, C. D., Cardwell, J. M., Collins, L. M., ve Asher, L. (2012). A review of scientific literature on inherited disorders in domestic horse breeds. *Animal welfare*, 21(1), 59-64.
- Bozbyık, İ. (2017). Osmanlıdan Cumhuriyete Cirit. *TURAN: Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 9(36), 502-508.
- Cardinali, I., Lancioni, H., Giontella, A., Capodiferro, M. R., Capomaccio, S., Buttazoni, L., ... ve

- Silvestrelli, M. (2016). An overview of ten italian horse breeds through mitochondrial DNA. *PLoS One*, 11(4), e0153004.
- Dizdar, M. B. (2016). *Riyâzat-ı Bedeniyye-i Tıbbiyye ve Tanzimat Dönemi Spor Terminolojisinin Oluşumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Effa, K., Rosenbom, S., Han, J., Dessie, T., ve Beja-Pereira A. (2021). Genetic Diversities and Historical Dynamics of Native Ethiopian Horse Populations (*Equus caballus*) Inferred from Mitochondrial DNA Polymorphisms. *Genes*. 12(2),155.
- Guest, K., ve Mattfeld, M. (2019). *Horse breeds and human society: Purity, identity and the making of the modern horse*. Routledge.
- İzmirli, S. (2016). At yetiştiriciliğinde gönenç (refah): Türkiye’de ilgili mevzuatın değerlendirilmesi. *Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi*, 5(2), 90-97.
- Jordana, J., Parés, P. M., ve Sánchez, A. (1995). Analysis of genetic relationships in horse breeds. *Journal of Equine Veterinary Science*, 15(7), 320-328.
- Lloyd, A. S., Martin, J. E., Bornett-Gauci, H. L. I., ve Wilkinson, R. G. (2008). Horse personality: Variation between breeds. *Applied Animal Behaviour Science*, 112(3-4), 369-383.
- Luis, C., Bastos-Silveira, C., Cothran, E. G., ve Oom, M. D. M. (2006). Iberian origins of New World horse breeds. *Journal of Heredity*, 97(2), 107-113.
- Mattfeld, M. (2011). *Performing horse-men: English masculinities and nonhuman animals c. 1618-1830*. University of Kent (United Kingdom).
- Murathan, F., Koç, M., Kartal, M., ve Murathan, T. (2019). Osmanlı Devleti’nde Binicilik. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 769-807.
- Petlachová, T., Sobotková, E., Jiskrová, I., Pišová, M., Bihuncová, I., Černohorská, H., ve Kost’uková, M. (2012). Evaluation of the conformation of stallions of selected horse breeds. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 60(47), 375-382.
- Sertoğlu, M. (1947). Tuği Tarihi. *Belleten*, 11(43), 489-514.
- Temizkan, A., ve Çatalkılıç, D. (2019). Atımı Yitiren Toplum: Uzunyayla Çerkeslerinin Atçılık ve Binicilik Kültürü Üzerine. *Milli Folklor*, 16(123), 193-204.
- Yıldırım, R., Ayar, M., ve Özbey, F. (2023). Erkek Apranti Jokeylerin Beden Algısı ve Yeme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Tanımlayıcı Araştırma. *Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences/Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(4), 568-574
- Zechner, P., Sölkner, J., Bodo, I., Druml, T., Baumung, R., Achmann, R., ... ve Brem, G. (2002). Analysis of diversity and population structure in the Lipizzan horse breed based on pedigree information. *Livestock Production Science*, 77(2-3), 137-146.
- <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turkiyenin-jokeyleri-bu-okulda-yetisiyor/1728546>
- <https://www.binicilik.org.tr/Detay/6/Tarihce>
- https://www.binicilik.org.tr/Content/Pdf/TURK_SPOR_ATI_YETISTIRICILIGI_PROJESI5102020.pdf
- <https://www.tarihbilimi.net/osmanli-doneminde-cundilik/>
- <https://www.nkfu.com/turklerde-at-biniciligi-cundilik-tarihcesi-onemi-ve-ozellikleri/>
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:At_%C4%B1rklar%C4%B1
- <https://www.zdergisi.istanbul/makale/cundilik-ve-kokboru-207>